

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора педагогічних наук, професора

Шмалей Світлани Вікторівни

на дисертацію Турбар Тетяни Володимирівни

“Природоохоронна робота учнів загальноосвітньої школи (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)”,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Сучасна екологічна криза викликає гостру потребу у вихованні у молодого покоління відповідального ставлення до природи, формування навичок екологічної поведінки в довкіллі. Ставлення учнівської молоді до природи виражається через їхню екологічну відповідальність, екологічну свідомість та світогляд, естетичні почуття, що формуються під час природоохоронної роботи. У зв'язку з цим постає необхідність навчити молодь дбайливо ставитись до природи, відновлювати та примножувати її багатства. Для вирішення цього завдання доцільно використовувати не тільки сучасні підходи і технології, але й педагогічну спадщину минулого, багаторічний досвід, накопичений педагогічною наукою і практикою. У цьому контексті значний інтерес викликає друга половина ХХ – початок ХХІ століття – період зміни уявлень про необхідність охорони природи та залучення до цієї справи учнівської молоді.

Враховуючи вищезазначене, виконане Турбар Т.В. дисертаційне дослідження “Природоохоронна робота учнів загальноосвітньої школи (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)” є незаперечно актуальним і своєчасним. Його необхідність зумовлена також низкою чинників, серед яких, зокрема: недостатня розробка проблеми природоохоронної роботи учнів загальноосвітньої школи (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) у педагогічній теорії; підвищення вимог до практичної екологічної підготовки учнів і недостатній рівень науково-методичного забезпечення цього процесу. Отже, рецензована робота є наочним прикладом оперативного реагування

педагогічної науки на вирішення актуальної проблеми, що має як наукове, так і соціальне значення.

Як позитив слід відзначити ґрунтовний аналіз, систематизацію й розкриття актуальності проблеми та стан її наукової розробки. В контексті останнього науково вивірено об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, досить ґрунтовно охарактеризовано теоретичну основу, методи дослідження, його наукову новизну та практичну значущість здобутих результатів. Логіка побудови дисертаційної роботи відповідає визначеним меті і завданням дослідження. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків.

Основним критерієм оцінювання дисертаційної роботи ми обираємо збалансованість наукового апарату дослідження, а саме: взаємозв'язок об'єкта, предмета, завдань, наукової новизни та практичної значущості; термінологічну чіткість, тобто однозначне трактування базових понять дослідження; змістову відповідність, тобто відповідність змісту роботи об'єкту, предмету, завданням дослідження, логічний взаємозв'язок між частинами роботи.

У рецензованій роботі коректно сформульовано об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягає в тому, що вперше реконструйовано вітчизняну педагогічну спадщину другої половини ХХ – початку ХХІ століття щодо проблеми природоохоронної роботи учнів загальноосвітньої школи; систематизовано і поглиблено наукове знання про розвиток природоохоронної роботи учнівської молоді в загальноосвітніх навчальних закладах України у досліджуваний період. На основі аналізу вітчизняної та зарубіжної філософсько-культурологічної, психолого-педагогічної літератури, архівних джерел, нормативних документів та навчально-виховної практики загальноосвітніх навчальних закладів автором з позиції власного дослідження визначено поняття “природоохоронна робота учнів загальноосвітньої школи”. Це безперечно є

вагомими досягненням, адже у більшості наукових праць розкривається поняття “природоохоронна діяльність”. Автор вдало розводить ці поняття, що є цілком логічно.

У дослідженні виявлено, проаналізовано та охарактеризовано основні етапи розвитку природоохоронної роботи учнів загальноосвітньої школи у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття: перший етап (1946-1964 рр.) – відродження природоохоронної роботи учнів загальноосвітньої школи; другий етап (1965-1990 рр.) – розробка теоретико-методологічних засад природоохоронної роботи учнів загальноосвітньої школи в контексті обґрунтування теорії екологічної освіти і виховання; третій етап (1990-2000 рр.) – розвиток природоохоронної роботи учнівської молоді в умовах становлення освітньої системи української держави; четвертий етап (2001-2013 рр.) – розробка нових підходів, концепцій, форм та методів природоохоронної роботи учнів загальноосвітньої школи.

Результати дослідження сприяють удосконаленню змісту, форм і методів природоохоронної роботи учнів, а також їх підготовці до участі у зазначеному процесі. Подальшого розвитку набули теоретичні надбання про можливість використання педагогічної думки щодо організації природоохоронної роботи учнів загальноосвітньої школи, конкретизовано досвід використання змісту, форм і методів природоохоронної роботи учнів у досліджуваний період.

Як позитивне відзначаємо введення до наукового обігу маловідомі архівні документи, матеріали публікацій та окремі історичні факти, що дозволяють значно розширити науково-педагогічне уявлення щодо проблеми організації природоохоронної роботи учнів загальноосвітньої школи у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття.

Окрасою дисертаційної роботи є те, що зроблені в ній узагальнення та сформульовані висновки базуються на результатах ретельного аналізу значної джерельної бази: архівні матеріали фондів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України м. Києва (фонди 166, 4698),

Державного архіву Запорізької області м. Запоріжжя (фонди 2505, 5474), матеріали фондів Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, Державної науково-технічної бібліотеки України, Запорізької обласної наукової бібліотеки ім. М. Горького; вітчизняні та міжнародні законодавчі документи, джерела нормативно-правового характеру; матеріали періодичних видань досліджуваного періоду; сучасні дисертаційні дослідження, у яких відсвітлюються різні аспекти щодо проблематики природоохоронної роботи учнівської молоді.

Високу оцінку заслуговує ґрунтовний аналіз змісту, форм та методів природоохоронної роботи учнів загальноосвітньої школи в контексті розробленої автором періодизації цього процесу у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття.

Безперечну практичну цінність мають розроблені дисертанткою технології проведення семінару-тренінгу для учнів старших класів “Збережемо природу разом” та семінарів для вчителів “Формування готовності учнів загальноосвітньої школи до участі у природоохоронній роботі”, “Природоохоронна робота учнів: історія та сучасність”, а також проект “Учні у природоохоронній роботі Запорізького краю”.

Слід наголосити на тому, що результати дисертаційного дослідження пройшли належну апробацію. Основні положення дисертації відображені у 13 публікаціях, зокрема, 6 статей у наукових фахових виданнях України (1 – у співавторстві), 1 – у зарубіжному виданні, 6 у матеріалах і тезах міжнародних конференцій (м. Київ, м. Львів, м. Херсон, м. Донецьк, м. Мелітополь). Аналіз публікацій за темою дисертації дає підстави стверджувати, що в опублікованих працях досить ґрунтовно висвітлено основні результати дослідження.

Автореферат відображає основний зміст, структуру, головні положення та висновки дисертації. Загальний обсяг основного тексту і його оформлення відповідають вимогам до написання кандидатських дисертацій.

Результати наукового пошуку Турбар Тетяни Володимирівни дають підстави вважати, що сукупність отриманих наукових результатів має суттєве значення для педагогічної науки.

Позитивно оцінюючи кандидатську дисертацію Турбар Тетяни Володимирівни вважаємо за доцільне висловити окремі міркування та побажання, що виникли в процесі рецензування роботи й вимагають окремих уточнень і пояснень:

1. У вступній частині роботи мету дослідження варто було б сформулювати узагальнено, а не визначати послідовні етапи її досягнення.

Метою має бути кінцевий результат, а не процес.

2. Робота набула б більшої досконалості за умов залучення автором значних педагогічних доробок освітніх закладів зарубіжжя до представленого аналітичного огляду вітчизняного досвіду природоохоронної роботи учнів.

3. Т.В. Турбар об'єднала сучасні джерела з досліджуваної проблеми в окремі групи, однак не визначила базові характеристики, за якими проведено зазначене структурування. Даний матеріал доцільно подати у вигляді систематизуючої таблиці.

4. У другому розділі дослідження «Природоохоронна робота учнів у теорії та практиці діяльності загальноосвітньої школи» доречно конкретизувати за якими критеріями визначено періодизацію розвитку природоохоронної роботи учнів

5. При характеристиці чотирьох етапів розвитку природоохоронної роботи учнів у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття бажано показати генезу основних суперечностей кожного періоду та зовнішні і внутрішні фактори їх усунення, що ставало основою для подальшого удосконалення і розвитку природоохоронної роботи учнів загальноосвітньої школи на кожному з етапів.

6. Бажано конкретизувати, які принципи природоохоронної роботи учнів загальноосвітньої школи були основними у досліджуваній період, адже саме

принципи визначають зміст природоохоронної роботи, що є предметом дослідження.

7. Поняття «екологізація» подається відповідно до словникових джерел, проте важливо уточнити зміст та науково-педагогічне підґрунття цієї дефініції в дослідженнях провідних науковців.

8. Розроблені та впроваджені автором семінар –тренінг для учнів старших класів «Збережемо природу разом», семінари для вчителів, учнівський проект «Учні у природоохоронній роботі Запорізького краю» набули актуальної дієвості за умов дослідження динаміки компетентностей учнів та вчителів внаслідок організованого педагогічного впливу.

Разом з тим, вказані зауваження не є принциповими і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження.

На підставі зазначеного вище, вважаємо, що дисертаційна робота, є самостійним завершеним дослідженням актуальної проблеми, розроблені в ній теоретичні положення і отримані результати є вагомим внеском у розвиток педагогічної науки.

У цілому дисертація є завершеною самостійною роботою, яка своїм за змістом, науковою новизною, обґрунтованістю наукових положень, практичним значенням одержаних результатів відповідає вимогам пп. 9, 11-14 “Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24. 07. 2013 № 567, а її автор, Турбар Тетяна Володимирівна, заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01– загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного захисту

населення та безпеки життєдіяльності
Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова

